

УДК 343.985:343.6

Пашиєва А. С. – здобувач Національної академії внутрішніх справ, м. Київ; e-mail: alla.golokolosova@ukr.net; **ORCID 0000-0002-2709-0590**

Особливості огляду місця події злочину, учиненого із застосуванням металльної холодної зброї

Визначено особливості тактики огляду місця події під час розслідування злочинів, учинених із застосуванням металльної холодної зброї. Окреслено найбільш значущі сліди, правильне виявлення, фіксація, вилучення та пакування яких надалі сприятимуть встановленню обставин події. Обґрунтовано, що найважливішим засобом отримання інформації про злочин є слідчі дії, передусім – огляд місця події. Від якості цієї слідчої дії здебільшого залежить успіх розслідування злочину, тому що огляд місця події є джерелом важливої доказової інформації. Огляд місця події є єдиною невідкладною слідчою дією, яку здійснюють негайно і без зволікання, переважно на початковому етапі розслідування, що має важливе значення для розкриття та розслідування злочинів. Метальна холодна зброя є специфічним предметом дослідження, який вимагає посиленої уваги до особливостей виявлення та фіксації слідів її застосування. На практиці трапляються випадки завдання шкоди різного ступеня тяжкості здоров'ю людини внаслідок застосування металльної холодної зброї, оскільки така зброя є зручною для носіння (наприклад, металльні ножі), а також найбільш доступною й безшумною у використанні. Метальну холодну зброю, а також сліди її застосування розглядали як речові докази ще раніше, ніж воєнелльну зброю та сліди її дії. Однак дослідження зброї здебільшого обмежувалося лише її оглядом і зазвичай не вимагало допомоги фахівців. Сліди ж її застосування досліджували переважно лікарі. Констатовано, що важливим етапом огляду місця події злочину, учиненого із застосуванням металльної холодної зброї, є правильне та якісне вилучення виявлених слідів для їх дослідження.

Ключові слова: огляд місця події; слідча дія; судова експертиза; металльна холодна зброя; сліди; слідоутворювальний об'єкт; слідоприймальний об'єкт.

Постановка проблеми. Чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає огляд як самостійну слідчу дію. У ст. 237 КПК України зазначено: «З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів» [1].

Огляд – це слідча дія, що полягає в безпосередньому сприйнятті зовнішніх ознак матеріальних об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення. Залежно від об'єкта можна виокремити такі види огляду: 1) огляд місця події; 2) огляд місцевості; 3) огляд приміщень; 4) огляд речей; 5) огляд документів; 6) огляд трупа. Огляд місця події здебільшого є

невідкладною слідчою дією, саме тому він є єдиною слідчою дією, яку в невідкладних випадках можуть проводити до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, що здійснюють негайно після завершення огляду (ч. 3 ст. 217 КПК України). Невідкладними слід вважати такі випадки, за яких зволікання з оглядом може призвести до негативних наслідків для кримінального провадження – зникнення слідів кримінального правопорушення, об'єктів, які можуть стати згодом речовими доказами, зміни обстановки тощо. Місце події – це приміщення або місцевість (територія, акваторія), підводне середовище, підземні природні утворення чи споруди, у межах яких учинено кримінальне правопорушення або можуть бути виявлені матеріальні сліди, пов'язані з подією кримінального правопорушення. Огляд можуть проводити як самостійну слідчу дію, він може бути складовою іншої слідчої дії (наприклад, огляд предмета, документа або трупа під час обшуку). Фактичною підставою для проведення огляду є наявність достатніх відомостей, що засвідчують можливість досягнення його мети. У такому разі слідчий або прокурор приймає рішення про проведення огляду, причому це рішення ніде не фіксують. Вимогу закону обов'язково отримати вмотивовану ухвалу слідчого судді встановлено тільки для огляду житла чи іншого володіння особи. Сутність огляду полягає в тому, що слідчий та/або прокурор сприймає об'єкт огляду (за допомогою слухових, зорових, тактильних відчуттів), досліджує та оцінює його стан, властивості, ознаки з метою виявлення і фіксації будь-яких відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення [2, с. 521–522].

У процесі розслідування злочинів, пов'язаних із використанням холодної зброї, виявлення, фіксація та вилучення об'єктів, дослідження холодної зброї можуть здійснювати під час проведення різних слідчих (розшукових) дій (особистого огляду, огляду місця події, обшуку, слідчого експерименту тощо), у процесі яких з'ясовують: чи було застосовано холодну зброю; яку зброю було застосовано; які об'єкти містять на собі сліди від застосування холодної зброї; місцеперебування правопорушника в момент застосування зброї стосовно ушкодженого об'єкта; чи саме цією холодною зброєю завдано поранень тощо.

Під час огляду такої зброї слід ураховувати, що вона може бути не тільки слідоутворювальним, а й слідосприймальним об'єктом, на ній можуть лишитися різні сліди (відбитки пальців, часточки волокон одягу, плями крові тощо). Тому здійснювати

огляд холодної зброї необхідно так, щоб не пошкодити та не знищити ці сліди.

У зв'язку з тим, що встановлення факту застосування холодної зброї в кримінальних провадженнях має для слідства особливу значущість, такі сліди доцільно розділити на: 1) сліди застосування холодної зброї; 2) сліди володіння та користування холодною зброєю.

Сліди застосування холодної зброї залишаються у вигляді: а) ушкоджень на одязі й тілі потерпілого, на предметах обстановки місця події; б) сліди крові, виділень і часток організму потерпілого на одязі, тілі потерпілого та предметах на місці події; в) сліди металізації і речовин, що утворилися на тілі й одязі потерпілого від металу зброї та речовин на ньому; г) сліди часток тканин, органів, волосся, волокон одягу на зброї.

Сліди володіння й користування холодною зброєю залишаються на деталях зброї, одязі особи, яка користувалася нею. До них належать: а) сліди, які відображають приналежність предмета певній особі (ініціали, прізвище, ім'я, монограма тощо); б) сліди, які залишилися на зброї внаслідок її заточення, дефекти клинка (затуплене вістря, зазубрене лезо тощо), що залежать від її застосування та пов'язані з професією власника; в) сліди пальців рук на зброї; г) частки речовин і волокон, що потрапили на зброю з місця її зберігання й носіння; д) випадкові ушкодження одягу правопорушника зброєю, яку він носив [3, с. 28–29].

За ушкодженнями, які залишаються на одязі й тілі потерпілого, можна визначити тип знаряддя злочину, форму клинка або ударної частини. За слідами крові та часток організму потерпілого можна встановити його положення під час завдання ударів; за слідами металізації, які залишилися на одязі й тілі потерпілого, – якісний та кількісний склад металу або сплавів, з яких виготовлено окремі деталі зброї. Зазначені особливості, а також з'ясування форми предмета, який залишив ці сліди, можуть у сукупності сприяти встановленню факту контакту досліджуваного предмета з тілом та одягом потерпілого, а також з одягом підозрюваного, а подеколи навіть ідентифікації предмета. Сліди заточення на холодній зброї, випадкові дефекти клинка можуть стати особливими прикметами під час пред'явлення для впізнання, спростити ідентифікацію в процесі встановлення цілого за частинами, у випадках, коли частина клинка залишилася в ушкодженому об'єкті або на місці події. Такі дефекти клинка або інших деталей холодної зброї можуть утворювати характерні сліди, які сприятимуть ідентифікації холодної зброї за цими слідами [4, с. 94–95].

Поширеними є випадки інсценування злочину, учиненого за допомогою холодної зброї, яке має певні особливості й характерні ознаки. Так, під час огляду місця події і трупа можуть бути виявлені ознаки, що вказують на інсценування, зокрема: 1) наявність будь-яких слідів, що свідчать про опір потерпілого; 2) наявність ушкоджень, яких, з огляду на їх локалізацію, потерпілий не міг завдати собі сам; 3) наявність двох ушкоджень, кожне з яких за висновком судово-медичного експерта є смертельним; 4) наявність на холодній зброї слідів пальців рук, що належать іншій особі; 5) відсутність на руках потерпілого бризок крові, які обов'язково мають бути за умови завдання собі ушкоджень холодною зброєю, тощо [5, с. 250–251].

Беззаперечно, метальна зброя, як і холодна, має багатовікову історію, вона посідає важливе місце в життєдіяльності людини. У давні часи вона забезпечувала людям можливість виживати – була засобом добування їжі, самооборони.

Луки й арбалети, які належать до категорії метальної зброї, дають змогу успішно здійснювати незаконний промисел тварин, оскільки забезпечують безшумність пострілу, високу точність ураження цілі.

Метальна зброя є значно простішою у виготовленні, порівняно з вогнепальною, тому, згідно з даними практики, у більшості кримінальних проваджень, порушених за фактом незаконного носіння та виготовлення метальної зброї, обвинуваченими є особи, яких раніше не притягували до кримінальної відповідальності. Свої протиправні дії вони мотивували тим, що мали на меті захистити себе або просто володіти цим видом зброї.

Метальна холодна зброя є екзотичною, зрідка трапляється на практиці, що й визначає особливість огляду місця події – складнощі її опису.

Для прикладу розглянемо вчинення правопорушення із застосуванням лука. У разі застосування вогнепальної зброї можна визначити, з якої відстані було здійснено постріл, установити калібр кулі, а отже, і модель зброї. З метальною зброєю ситуація складніша: в арбалета чи лука буває різний натяг тятиви, а це впливає на дальність пострілу, тому визначити, з якої відстані було здійснено постріл, непросто. Потрібно також урахувувати специфіку польоту стріли, визначити напрямок пострілу, відшукати сліди ніг або інші об'єкти, які можуть свідчити про перебування особи, що стріляла, у зазначеному місці.

Під час огляду місця події, пов'язаного із застосуванням метальної зброї, слідчий, як і в разі застосування вогнепальної зброї, повинен з'ясувати:

– чи було застосовано металюну зброю; її вид, об'єкти місця події, на яких можуть залишитися сліди того, хто стріляв; напрямок і дистанцію пострілу; імовірне місце перебування того, хто стріляв; кількість пострілів (кидків, якщо це металюний ніж, сокира або бумеранг).

Попереднє дослідження зброї і слідів її застосування (володіння та користування нею) під час огляду місця події може бути спрямоване на виконання таких завдань:

– виявлення ознак, які свідчать, що цей предмет був знаряддям злочину;

– виявлення ознак, за якими можна стверджувати, що його було застосовано проти певної особи. Наприклад, виявлення слідів крові, частинок шкіри або мікрочастинок об'єкта, тканини внутрішніх органів, волосся, волокон тканини одягу на клинку, вістрі або ударній частині зброї; виявлення частинок, уламків цієї зброї в пошкодженні; відповідність розмірів і рельєфу контактної частини знаряддя та його розмірів з пошкодженням;

– визначення взаємного розміщення нападника і жертви, послідовність завдання ушкоджень тощо;

– встановлення власника знаряддя злочину, що можливе за слідами пальців і долонь рук на знарядді злочину, а також у разі виявлення прізвищ, імен, ініціалів або інших знаків, які злочинці іноді вирізають, випалюють або залишають іншими способами на деталях зброї. Про професію, звички злочинця можуть свідчити виявлені на знарядді злочину частки речовини з місця, де зброю зберігали до її застосування, або пил, волокна тканини, інші речовини, що потрапили на неї, коли вона знаходилася у власника;

– вирішення питання про необхідність призначення криміналістичних та інших експертиз щодо знаряддя злочину.

Питання про віднесення зброї до певного типу метальної зброї безпосередньо на місці огляду, зазвичай, не порушують, що пов'язано зі складністю встановлення, наприклад, способу її виготовлення. Тому предмет, виявлений на місці події та який має ознаки холодної зброї, направляють на судово-експертне дослідження. У постанові про призначення експертизи може бути сформульовано такі питання: 1) чи є наданий на дослідження предмет холодною зброєю; до якого виду, типу та зразка холодної зброї належить цей предмет; 2) яким способом виготовлено цю холодну зброю (заводським, кустарним або

саморобним); 3) чи не є цей предмет заготовкою холодної зброї; які матеріали, інструменти, устаткування, пристосування використано для виготовлення цієї холодної зброї, чи не перероблено її з іншої холодної зброї або іншого предмета; чи не використовували певні інструменти та пристосування під час виготовлення наданої на дослідження холодної зброї; чи не носили цю зброю в певному об'єкті (чохла, кишені тощо); 4) чи не є наданий на дослідження предмет частиною холодної зброї [6, с. 304–305]. Також призначають інші експертизи для дослідження слідів рук на знарядді, нашарувань на ньому, наявних пошкоджень. Посиленої уваги потребують стріли, якщо їх виявлено на місці події. Слід вивчити древяно стріли, адже коли відбувається постріл, вона обтирається об руку, що тримає лук; досліджують п'яту стріли, за яку, власне, особа, що стріляє, тримає її.

Після виявлення зброї на місці події здійснюють її фотографування. Спочатку вузловою зйомкою закарбовують «вузол», тобто взаємне розташування зброї та об'єктів, що її оточують: трупа, предметів обстановки, слідів тощо. З метою фіксації крупним планом зброї здійснюють детальну фотозйомку за правилами масштабної зйомки (з масштабною лінійкою). Слід урахувати, що від освітлення залежить правильність сприйняття як об'єкта загалом, так і його деталей, а саме можливість фіксації на знімку слідів крові, слідів папілярних ліній і візерунків, маркувальних позначень, клейм. Для цього можна використовувати декілька джерел освітлення або підібрати відповідний тип освітлення, а також фотографувати зброю частинами.

Після фотографування зброю можна брати руками, дотримуючись запобіжних заходів, щоб не пошкодити наявні на ній видимі й невидимі сліди. Не рекомендують торкатися рукоятки та поверхні клинка, тобто тих частин, на яких здебільшого залишаються сліди рук користувача.

Опис у протоколі слідчої дії необхідно починати з характеристики загального вигляду предмета. Встановлюють його призначення, найменування, номер і вид товарного клейма (якщо такі є), зовнішній стан і локальні дефекти (наявність пошкоджень, тріщин, розломів, відколів, задирок на клинку, написів, зарубок тощо). Висловлювати припущення про спосіб виготовлення, ступінь завершеності, приналежність описуваного зразка до металевих зброї не доцільно, адже ці питання повинен вирішувати експерт-криміналіст після проведення експертизи.

Крім слідів рук, на деталях зброї слід шукати сліди крові, нашарування у вигляді текстильних чи інших волокон, бруду, пилу. Сліди крові не можна збирати такими способами, унаслідок застосування яких може бути втрачено частину нашарувань, наявних на поверхні зброї. Необхідно висушити кров за кімнатної температури безпосередньо на знарядді та направити в такому вигляді для проведення експертизи.

Під час огляду місця події важливо визначити межі огляду. Це стосується, передусім, злочинів, учинених із застосуванням сучасної металльної зброї, коли заподіяння ушкоджень жертвам відбувається зі значних дистанцій (дахів, горищ, вікон і підвалів, розташованих навпроти будинків, автотранспортних засобів та інших прихованих місць). У таких випадках необхідно встановити позицію того, хто стріляв, і ретельно оглянути її з метою виявлення слідів, речових доказів, залишених злочинцем. До них належать, зокрема, сліди перебування на цьому місці, а саме:

- залишені зброя та снаряди до неї;
- засоби спостереження (підзорні труби, біноклі, прилади нічного бачення);
- особисті речі (рукавички, предмети одягу, носові хустини);
- принесені та залишені предмети (тара від напоїв, упаковки від їжі, її рештки, туалетний папір, наркотичні засоби, ліки, тютюнові вироби, сірники, недопалки);
- сліди потожирової речовини папілярних візерунків рук на залишених предметах;
- сліди зубів і губ (на відповідних предметах);
- сліди взуття;
- сліди інших знарядь (зубочистка);
- мікрочастинки та волокна від предметів одягу й інших об'єктів;
- сліди біологічного походження (піт, слина, слиз із носа, волосся, сеча, кал, сліди крові).

Під час вилучення слідів із місця події необхідно враховувати можливість виявлення згодом на тілі й одязі потерпілого, а також і злочинця слідів контакту з предметами речової обстановки. Для цього проводять забір зразків для подальшого порівняльного дослідження (наприклад, ґрунт, елементи рослинності, сміття, частинки фарби, стружки тощо).

Важливе значення має упаковка, яка повинна забезпечити збереження та цілісність вилучених об'єктів й інших слідів, тому необхідно дотримуватися загальних правил пакування вилучених об'єктів.

Висновки. Таким чином, огляд місця події – це одна з найважливіших невідкладних слідчих дій, що полягає у встановленні, фіксації та дослідженні обставин місця події, слідів злочину, злочинця, інших (фактичних) даних, на підставі яких у комплексі з іншими доказами доходять висновку щодо механізму вчинення злочину й інших обставин розслідуваної події. Метальна холодна зброя є досить специфічним об'єктом дослідження, що зумовлює особливості виявлення та фіксації слідів, пов'язаних з її використанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page10>. – Назва з екрана.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Харків : Одиссей, 2013. – 1104 с.
3. Подшибякин А. С. О следах применения холодного оружия, владения и пользования им / А. С. Подшибякин // Теория и практика криминалистики и судебной экспертизы : межвуз. сб. науч. ст. – Саратов : Саратов. ун-т, 1978. – С. 27–32.
4. Кравчук П. Ю. Використання спеціальних знань під час розслідування грабевих та розбоїв : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / П. Ю. Кравчук. – Луцьк, 2015. – 260 с.
5. Саковський А. А. Особливості виявлення ознак інсценувань самогубства [Електронний ресурс] / А. А. Саковський // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 248–254. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknpuvs_2013_1_35. – Назва з екрана.
6. Репешко П. И. Проблемы классификации холодного оружия в криминалистике / П. И. Репешко, В. А. Рябуха // Теория та практика судової експертизи і криміналістики. – 2002. – Вип. 2. – С. 301–306.

REFERENCES

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: vid 13 kvit. 2012 r. No. 4651-VI [Criminal Procedural Code of Ukraine from April 13, 2012, No. 4651-VI]. (n.d.). *zakon0.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
2. Kivalov, S.V., Mishchenko, S.M., & Zakharchenko, Yu.V. (Eds.). (2013). *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedural Code of Ukraine]*. Kharkiv: Odissei [in Ukrainian].
3. Podshibiakin, A.S. (1978). O sledah primeneniia holodnogo orujija, vladenii i polzovaniia im [About the traces of using cold weapons, possession and use of it]. *Teoriia i praktika kriminalistiki i sudebnoi ekspertizy, Theory and practice of forensic science and forensics: Proceedings of the Interuniversity of Scientific Articles*. (pp. 27-32). Saratov: Saratov. un-t [in Russian].
4. Kravchuk, P.Yu. (2015). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia hrabezliv ta rozboiv [Use of special knowledge during the investigation of robbery and robbery]. *Candidate's thesis*. Lutsk [in Ukrainian].
5. Sakovskiy, A. A. (2013). Osoblyvosti vyivlennia oznak instsenuvan samohubstva [Features of revealing features of suicide staging]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of the National Academy*

of *Internal Affairs*, 1, 248-254. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknvvs_2013_1_35 [in Ukrainian].

6. Repeshko, P.I., & Riabuha, V.A. (2002). Problemy klassifikatsii holodnogo orujia v kriminalistike [The problems of classification of cold steel in criminalistics]. *Teoriia ta praktika sudovoi ekspertizi i kriminalistiki, Theory and practice of forensic science and forensics*, 2, 301-306 [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 23.04.2018

Pashyieva A. – Researcher of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine; e-mail: alla.golokolosova@ukr.net; **ORCID 0000-0002-2709-0590**

Special Aspects of Crime Scene Examination Including Throwing Cold Steel

The article is devoted to the definition of the features of the tactics of the inspection of the place of the event in the investigation of crimes committed with the use of throwing cold weapons. The most significant traces are outlined, the correct identification, fixation, removal and packaging of which will further facilitate the establishment of the circumstances of the event. The most important means of extracting information about the crime is an investigative action, such as a site inspection incident. From the quality of this investigative action, almost in all cases, the success of the investigation depends, as the inspection of the scene of the incident information can be evidentiary. The importance of inspection lies in the fact that this is the only, urgent investigative action, which is carried out immediately and without delay, as a rule, at the initial stage of the investigation, and has great importance for the disclosure and investigation of crimes. Inspection the scene of the accident is an original, irreplaceable and unique an investigative action that makes it particularly meaningful. In practice, there are cases when there have been cases of causing various harm to human health with the use of propelling weapons. This is due to the fact that some types of these weapons are comfortable to wear (for example, throwing knives), and also are the most affordable weapon, unlike a gunshot. The plus is also that the throwing weapon is unpretentious in use and noiseless. Metal cold weapons, in turn, are a very specific subject of the study and require sophisticated attention to the peculiarities of detecting and fixing traces of its use. Throwing cold steel, as well as traces of its use, were considered as physical evidence even earlier than firearms and traces of its action. However, the study of the weapon itself, as a rule, was limited only to its inspection and usually did not require the help of specialists. Traces of its use were mainly considered by doctors. An important step in examining the scene of an offense committed with the use of a propelling bladed weapon is the correct and qualitative removal of the traces found for their investigation.

Keywords: inspection of the scene of the incident; investigative action; forensic examination; throwing cold steel; traces; trace-forming object; receiving object.